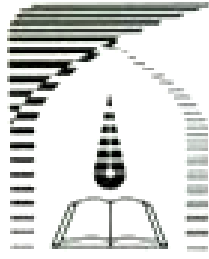

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته معماری

(گرایش منظر)

اصول طراحی منظر کویری به منظور توسعه کویرگردی

(نمونه موردی : روستای مصر)

حسین سلیمانی

استاد راهنما: دکتر مجتبی انصاری

استاد مشاور: دکتر علی اکبر تقوایی

شهریور ۱۳۸۸

آیین‌نامه حق‌مایکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته **سهمی** است که در سال **۸۸** در دانشکده **هنر و معماری** دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی **سرکار خانم / جناب آقای دکتر مجتبی الهفاری**، مشاوره **سرکار خانم / جناب آقای دکتر علی آلبرتواری** و مشاوره **سرکار خانم / جناب آقای دکتر** — از آن دفاع شده است.

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب **حسین سیدی** دانشجوی رشته **سهمی** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

حسین سیدی

۸۸ / ۹ / ۱۹

مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق

تائیدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای حسین سلیمانی تحت عنوان اصول طراحی منظر کویری به منظور توسعه کویر گردی - نمونه موردی : روستای مصر را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	دکتر مجتبی انصاری	۱- استاد راهنما
	دانشیار	دکتر علی اکبر تقوایی	۲- استاد مشاور
	دانشیار	دکتر محمد رضا بمانیان	۳- نماینده تحصیلات تکمیلی
	دانشیار	دکتر حسنعلی لقائی	۴- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر محمد رضا بمانیان	۵- استاد ناظر

رساله حاضر نتیجه تلاش و همراهی عزیزانی است که حقیر عضو کوچکی از آن است. پس لازم می‌دانم که تشکر و قدردانی خویش را از ایشان به جای آورم:

- جناب آقای دکتر مجتبی انصاری استاد گرانمایه که در طول دوره با راهنمایی‌های خالصانه و موثرشان نقش مهمی در پیشبرد دوره تحصیلی داشتند و زحمت راهنمایی پایان‌نامه نیز با ایشان بود.
- جناب آقای دکتر علی‌اکبر تقوایی، استاد مشاور پایان‌نامه که سخاوت بی‌پایان کلامشان را از من دریغ نداشتند.
- و سایر اساتید دانشکده خصوصا جناب آقای دکتر محمدرضا بمانیان و دکتر پورجعفر که در این دوره کوتاه تحصیلی آموزگارم بودند.

و سپاسگزارم از همراهی بی‌دریغ همسر مهربانم که سختی این راه را با صبر خویش بر من هموار کرد ..... و پدر و مادر عزیزم.

چکیده

در عصر کنونی، گردشگری خصوصاً طبیعت‌گردی به طور خاص مورد توجه جهانیان قرار گرفته است و در بسیاری از کشورها به عنوان بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت در دنیا به حساب می‌آید. بسیاری این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال و توسعه زیربنایی می‌دانند.

کشور ایران با برخورداری از مواهب طبیعی فراوان و متنوع و تمدنی باستانی یکی از پرجاذبه‌ترین کشورهای جهان می‌باشد و طبق آمار جزء ده کشور اول جهان در این زمینه می‌باشد. از لحاظ تنوع جغرافیایی ایران یکی از پنج کشور دنیا از نظر تنوع زیستی کامل (داشتن چهار فصل و زیست‌گونه‌های اصلی گیاهی و جانوری) به شمار می‌آید. یکی از ناب‌ترین و شگفت‌انگیزترین جاذبه‌های طبیعی و در عین حال ناشناخته این سرزمین "کویر" است که پتانسیل‌های فراوانی برای کسب درآمد مستقیم و غیر مستقیم از آن وجود دارد که متأسفانه تا کنون به آن پرداخته نشده است.

با توجه به گستردگی مناطق گرم و خشک و ناشناخته ماندن پتانسیل‌های مناظر کویری به دلیل دور از دسترس بودن که شرایط خاص اقلیمی و محیط طبیعی باعث آن شده است بایستی تلاش شود تا با استفاده از رشته‌هایی همچون معماری منظر، معماری و برنامه‌ریزی شهری و روستایی به احیاء و رونق این مناطق کمک کرد تا فقر و بیکاری را در مناطق خشک و بیابانی به رونق و آبادانی بدل کرد.

در این پایان‌نامه ابتدا با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی ویژگی‌های اقلیم گرم و خشک و بیابان‌ها بررسی شده است. پس از آن سیمای گردشگری ایران و جاذبه‌های اکوتوریسم کویری ایران و دیگر پتانسیل‌های کویر که می‌تواند درآمدی پایدار را برای ساکنین این مناطق داشته باشد، پرداخته شده است. بررسی رویکردهای طراحی پایدار در اقلیم گرم و خشک نیز از دیگر بخش‌های پایان‌نامه است که راه‌کارهایی را با توجه به معماری غنی ایران و همچنین پیشرفت‌های عصر کنونی در جهت کاهش مصرف انرژی و همچنین استفاده از انرژی‌های نوین ارائه می‌دهد. در بخش مربوط به مبانی نظری نیز با مطالعه و بررسی رویکردهای طراحی در عصر حاضر، نگرش‌های هنری قابل طرح در طراحی منظر مناطق کویری به طور خلاصه و ارائه نمونه‌هایی بیان شده است. در انتها پس از شناخت بستر طراحی و تحلیل سایت مورد نظر در روستای مصر، راهکارها و دستاوردهای ارائه شده به صورت عملی در قالب طراحی یک پروژه معماری منظر به تصویر کشیده شده است. در پروژه طراحی شده نیز سعی بر این بوده است تا حداقل دخل و تصرف در چشم‌اندازهای بکر کویری ایجاد گردد.

واژگان کلیدی: کویر، طبیعت‌گردی، طراحی پایدار، معماری منظر، مناطق بیابانی

۱- مقدمه و کلیات تحقیق

- ۱-۱- معرفی موضوع پژوهش..... ۱
- ۱-۱-۱- تعریف کویر..... ۱
- ۱-۱-۲- کویراز دیدگاه زمین شناسی..... ۲
- ۱-۱-۳- کویراز دیدگاه اقلیم شناسی..... ۲
- ۱-۱-۴- کویر در ادبیات فارسی..... ۲
- ۲-۱- تعریف موضوع..... ۳
- ۳-۱- دلایل انتخاب موضوع..... ۴
- ۱-۳-۱- انسان و طبیعت..... ۴
- ۱-۳-۱-۱- انسان به عنوان بخشی از طبیعت..... ۶
- ۱-۳-۱-۲- بازگشت انسان به طبیعت..... ۸
- ۱-۳-۱-۳- آنچه از طبیعت فراموش کرده ایم..... ۸
- ۱-۳-۱-۴- ناشناخته ماندن پتانسیل مناظر خشک و بیابان..... ۹
- ۲-۳-۱- گسترش روزافزون گردشگری در مناطق خشک و بیابانی..... ۱۰
- ۴-۱- سوالات پژوهش..... ۱۰
- ۵-۱- فرضیه پژوهش..... ۱۱
- ۶-۱- اهداف پژوهشی..... ۱۱
- ۱-۶-۱- اهداف تئوری..... ۱۱
- ۲-۶-۱- اهداف عملی (طراحی)..... ۱۲
- ۷-۱- نوع و روش پژوهش..... ۱۲
- ۸-۱- آثار پژوهش..... ۱۲
- ۹-۱- دامنه پژوهش..... ۱۴
- ۱۰-۱- پیشینه پژوهش..... ۱۴

۲- شناخت کویر و ابعاد کویرگردی

- ۱-۲- تعریف کویر، بیابان و واژه‌های مرتبط..... ۱۶
- ۲-۲- مطالعات محیطی مناطق خشک و بیابانی..... ۱۹
- ۱-۲-۲- شکل‌گیری و وسعت مناطق بیابانی در جهان..... ۱۹
- ۲-۲-۲- ویژگی‌های بیابان‌ها در جهان..... ۲۳
- ۳-۲-۲- ویژگی‌های کلی محیط طبیعی ایران..... ۲۴
- ۴-۲-۲- شکل‌گیری اقلیم‌های گرم و خشک ایران..... ۲۵
- ۵-۲-۲- دسته‌بندی مناطق بسیار خشک ایران..... ۲۶
- ۶-۲-۲- سکونتگاه‌های کویری..... ۲۷
- ۳-۲- وضعیت فعلی کویرهای ایران..... ۳۱
- ۱-۳-۲- شناسایی کویر مرکزی ایران..... ۳۲
- ۲-۳-۲- پوشش گیاهی..... ۳۳
- ۳-۳-۲- پوشش جانوری..... ۳۶
- ۴-۲- گردشگری..... ۳۷

- ۸۲ ..... ۱-۲-۳- خورشید
- ۸۴ ..... ۲-۲-۳- باد
- ۸۵ ..... ۱-۲-۲-۳- باد عامل تاخت و تاز ماسه‌ها در طبیعت
- ۸۷ ..... ۳-۲-۳- آب، رطوبت، گیاه
- ۸۹ ..... ۳-۳- روش‌های طراحی اقلیمی در مناطق کویری
- ۸۹ ..... ۱-۳-۳- کنترل آب و هوا
- ۹۰ ..... ۲-۳-۳- استفاده از انرژی خورشید
- ۹۱ ..... ۳-۳-۳- کاهش جریان هدایت حرارتی
- ۹۱ ..... ۴-۳-۳- کاهش نفوذ هوای خارج
- ۹۲ ..... ۵-۳-۳- کاهش جذب حرارت خورشید
- ۹۳ ..... ۶-۳-۳- استفاده از تهویه
- ۹۴ ..... ۷-۳-۳- استفاده از برودت تابشی
- ۹۵ ..... ۸-۳-۳- استفاده از برودت تبخیری
- ۹۵ ..... ۹-۳-۳- استفاده از هدایت برودتی
- ۹۶ ..... ۱۰-۳-۳- بهره‌گیری بیشتر از منابع
- ۹۶ ..... ۱-۱۰-۳-۳- بهره‌گیری بیشتر از آب باران
- ۹۹ ..... ۲-۱۰-۳-۳- استفاده از رطوبت هوا، مه و شبنم
- ۱۰۱ ..... ۳-۱۰-۳-۳- استفاده از آب‌های سطحی جاری
- ۱۰۳ ..... ۴-۱۰-۳-۳- استفاده از آب‌های سطحی راکد
- ۱۰۴ ..... ۵-۱۰-۳-۳- استفاده از آبهای زیرزمینی

۴- مبانی نظری و معرفی زمینه طراحی

- ۱۰۸ ..... ۱-۴- مطالعات مبانی نظری
- ۱۰۸ ..... ۱-۱-۴- هنر بوم‌شناسانه
- ۱۰۹ ..... ۱-۱-۱-۴- طراحی بوم‌شناسانه
- ۱۱۱ ..... ۲-۱-۱-۴- بوم‌شناسی و منظر
- ۱۱۲ ..... ۳-۱-۱-۴- طراحی بوم‌شناسانه در مناطق گرم و خشک
- ۱۱۳ ..... ۴-۱-۱-۴- باغ ایرانی، الگوی کهن طراحی بوم‌شناسانه
- ۱۱۵ ..... ۲-۱-۴- مینیمالیسم و معماری منظر
- ۱۱۶ ..... ۱-۲-۱-۴- بررسی اندیشه‌های مینیمالیسم در معماری منظر
- ۱۲۱ ..... ۲-۲-۱-۴- پیتر واکر و پروژه‌های طراحی منظر مینیمال
- ۱۲۶ ..... ۳-۲-۱-۴- مینیمالیسم و باغ ژاپنی
- ۱۲۸ ..... ۴-۲-۱-۴- مینیمالیسم و باغ ایرانی
- ۱۲۹ ..... ۳-۱-۴- فولدینگ در فلسفه و معماری
- ۱۴۰ ..... ۲-۴- بررسی نمونه‌های مشابه مراکز کویرگردی
- ۱۳۹ ..... ۱-۲-۴- پارک بین‌المللی تپه‌های ماسه‌ای آمریکا
- ۱۴۰ ..... ۲-۲-۴- باشگاه زنان در دبی
- ۱۳۹ ..... ۳-۴- معیارهای انتخاب سایت در مناطق بیابانی

- ۴-۴- معرفي منطقه ۱۴۳
- ۴-۴-۱- ويژگي كلي زمين‌شناسي ايران مركزي ۱۴۴
- ۴-۴-۲- ساختار زمين‌شناسي دشت كوير ۱۴۴
- ۴-۴-۳- ويژگي‌هاي اقليمي ايران مركزي ۱۴۴
- ۴-۴-۱- ويژگي‌هاي اقليمي منطقه خور و بيابانك ۱۴۵
- ۴-۴-۴- معرفي روستاي مصر ۱۴۶

۵- نتيجه‌گيري، ويژگي‌هاي سايت و مدارك طرح ارائه شده

- ۱-۵- نتيجه‌گيري ۱۵۲
- ۲-۵- ويژگي‌هاي روستاي مصر ۱۵۷
- ۱-۲-۵- كمبود آب ۱۵۷
- ۲-۲-۵- باد ۱۵۷
- ۱-۲-۲-۵- كنترل فرسايش بادي ۱۵۸
- ۳-۲-۵- محدوديت پوشش گياهي ۱۶۱
- ۳-۵- ويژگي‌هاي بصري و زيباشناسانه زمينه طرح ۱۶۲
- ۱-۲-۵- بي‌جهتي ۱۶۲
- ۲-۲-۵- بي‌وزني ۱۶۲
- ۳-۲-۵- يكنواختي در رنگ و بافت ۱۶۳
- ۴-۲-۵- عدم خوانايي ۱۶۳
- ۵-۲-۵- بي مرزي ۱۶۳
- ۴-۵- تحليل سايت ۱۶۴
- ۱-۳-۵- تحليل اقليمي ۱۶۴
- ۲-۳-۵- تحليل دسترسي به سايت ۱۶۵
- ۳-۳-۵- تحليل ديد و منظر مطلوب ۱۶۶
- ۵-۵- برنامه فزيكي طرح ۱۶۸
- ۶-۵- فرآيند ايده‌پردازي ۱۶۸
- ۷-۵- اسكيس‌هاي اوليه طرح ۱۷۰
- ۸-۵- مدارك طرح پيشنهادي ۱۷۱
- ۱-۸-۵- پرسپكتيوهاي خارجي مجموعه ۱۷۲
- ۱-۸-۵- پرسپكتيوهاي داخلي مجموعه ۱۷۴
- فهرست منابع ۱۷۵
- چكيده انگليسي ۱۷۸

فهرست تصاویر

صفحه

- تصویر شماره ۱: موقعیت بیابان‌ها در کره زمین حوالی عرض ۲۰ تا ۴۰ درجه ۲۰
- تصویر شماره ۲: مناطق بیابانی در اطراف عرض ۳۰ درجه در نیمکره شمالی ۲۰
- تصویر شماره ۳: تصویر هوایی از مناطق بیابانی پرفشار جنب حاره در اطراف ایران ۲۱
- تصویر شماره ۴: بیابان‌های بادپناهی ۲۱
- تصویر شماره ۵: بیابان‌های ساحلی ۲۲
- تصویر شماره ۶: کویر مرکزی، راه‌ها و شهرهای تاریخی ۳۳
- تصویر شماره ۷: گیاه گز ۳۵
- تصویر شماره ۸: درختچه تاغ ۳۵
- تصویر شماره ۹: نمونه‌ای از جانورانی که در مناطق بیابانی وجود دارند (خرگوش) ۳۶
- تصویر شماره ۱۰: ۴؛ دو نمونه از جانورانی که در مناطق بیابانی وجود دارند ۳۶
- تصویر شماره ۱۱: آگامای سر وزغی ۳۶
- تصویر شماره ۱۲: شنزارهای فرحزاد ۵۱
- تصویر شماره ۱۳: دریاچه نئور اردبیل ۵۱
- تصویر شماره ۱۴: دریاچه اوان الموت، قزوین ۵۱
- تصویر شماره ۱۵: جنگل ابر شاهرود ۵۱
- تصویر شماره ۱۶: تپه‌های باستانی سیلک کاشان ۵۳
- تصویر شماره ۱۷: کویر نوردی ۵۶
- تصویر شماره ۱۸: کویر نوردی با خودرو اطراف کویر فرحزاد ۵۶
- تصویر شماره ۱۹: نخلستان و مزارع اطراف روستای مصر ۵۷
- تصویر شماره ۲۰: برکه و نزارها در نزدیکی روستای فرحزاد ۵۷
- تصویر شماره ۲۱: شنزارهای اطراف روستای مصر و فرحزاد ۵۸
- تصویر شماره ۲۲: چشم اندازهای کویر مرکزی ۵۹
- تصویر شماره ۲۳: شوره زار در کویر مرکزی ۵۹
- تصویر شماره ۲۴: فرآیند تشکیل گنبدهای نمکی ۶۰
- تصویر شماره ۲۵: تصویر هوایی از گنبدهای نمکی اطراف سمنان ۶۰
- تصویر شماره ۲۶: گل کمی‌های کویر مرکزی، جندق ۶۱
- تصویر شماره ۲۷: پلی گونهای کویری کویر مرکزی ۶۱
- تصویر شماره ۲۸: پلی گونهای کویری کویر مرکزی ۶۲
- تصویر شماره ۲۹: تپه‌های ماسه‌ای کویر مرکزی، فرحزاد ۶۲
- تصویر شماره ۳۰: پهنه‌های شنی مواج در دشت کویر ۶۳
- تصویر شماره ۳۱: ریگزارهای اطراف روستای مصر ۶۴
- تصویر شماره ۳۲: تاثیر باد بر نحوه تشکیل برخان‌ها ۶۴
- تصویر شماره ۳۳: فرم برخان با توجه با جهت باد غالب منطقه ۶۵

- تصویر شماره ۳۴: نحوه فرم گرفتن تپه‌های برخانوئید..... ۶۵
- تصویر شماره ۳۵: تپه‌های برخانوئید در اطراف شهر معلمان دامغان..... ۶۶
- تصویر شماره ۳۶: تپه‌های سیف در نامیبیا..... ۶۶
- تصویر شماره ۳۷: فرآیند تشکیل تپه‌های ستاره‌ای ۶۷
- تصویر شماره ۳۸: نحوه تشکیل تپه‌های طولی ۶۸
- تصویر شماره ۳۹: نحوه تشکیل تپه‌های عرضی بر اثر وزش باد در منطقه..... ۶۸
- تصویر شماره ۴۰: نمایی از تپه‌های عرضی..... ۶۹
- تصویر شماره ۴۱: نمایی از تشکیل تپه‌های پارابولیک..... ۶۹
- تصویر شماره ۴۲: کلوتهای اطراف کرمان..... ۷۰
- تصویر شماره ۴۳: کلوتهای شهداد..... ۷۱
- تصویر شماره ۴۴: کلوتهای شهداد، کویر لوت..... ۷۱
- تصویر شماره ۴۵: مسیل آب شور در نزدیکی شهر جندق..... ۷۲
- تصویر شماره ۴۶: عکس هوایی از دریاچه نمک کاشان..... ۷۳
- تصویر شماره ۴۷: برداشت نمک از دریاچه نمک کاشان..... ۷۳
- تصویر شماره ۴۸: نیکا در کرمان، منطقه شهداد..... ۷۴
- تصویر شماره ۴۹: شن درمائی در چین..... ۷۴
- تصویر شماره ۵۰: تور شترسواری در کویر..... ۷۶
- تصویر شماره ۵۱: مسابقه کویرنوردی در دبی..... ۷۶
- تصویر شماره ۵۲: تور دوچرخه سواری در کویر مرکزی..... ۷۶
- تصویر شماره ۵۳: شن سواری در بیابان‌های آمریکا..... ۷۷
- تصویر شماره ۵۴: شن سواری در بیابان‌های آمریکا..... ۷۷
- تصویر شماره ۵۵: شب، کویر مصر..... ۷۸
- تصویر شماره ۵۶: استفاده از ناهمواری‌های زمین جهت بهرمگیری مناسب از نسیم خنک تابستان..... ۸۵
- تصویر شماره ۵۷: سلول‌های فتوالکتریک در شهر کویری معلمان، دامغان..... ۹۲
- تصویر شماره ۵۸: ایجاد برجستگی‌هایی در جهت جریان آب‌های سطحی برای جمع‌آوری آب..... ۱۰۴
- تصویر شماره ۵۹: برکه روستای فرحزاد در حاشیه کویر مرکزی ایران..... ۱۰۵
- تصویر شماره ۶۰: تصویر هوایی از مسیر عبور قنات؛ یزد..... ۱۰۶
- تصویر شماره ۶۱: اسکیس‌های هالپرین و نشان دادن تاثیر عوامل بوم‌شناسی در پروژه‌های منظر..... ۱۱۱
- تصویر شماره ۶۲: یکی از پروژه‌های منظر هالپرین..... ۱۱۲
- تصویر شماره ۶۳: یکی از پروژه‌های منظر هالپرین..... ۱۱۲
- تصویر شماره ۶۴: یکی از پروژه‌های منظر هالپرین..... ۱۱۲
- تصویر شماره ۶۵: یکی از پروژه‌های منظر هالپرین..... ۱۱۲
- تصویر شماره ۶۶: باغ شاهزاده ماهان کرمان؛ واحه‌ای در کویر..... ۱۱۵
- تصویر شماره ۶۷: دید هوایی باغ شاهزاده ماهان کرمان؛ واحه‌ای در کویر..... ۱۱۵

- تصویر شماره ۶۸ : تصویری از فواره تتر..... ۱۲۳
- تصویر شماره ۶۹ : تصویری از فواره تتر..... ۱۲۳
- تصویر شماره ۷۰ : منظر فواره تتر در فصول مختلف..... ۱۲۳
- تصویر شماره ۷۱ : تصویر پروژه نوارتیس..... ۱۲۴
- تصویر شماره ۷۲ : تصویر پروژه نوارتیس..... ۱۲۴
- تصویر شماره ۷۳ : تصویر پروژه سولانا..... ۱۲۵
- تصویر شماره ۷۴ : تصویر پروژه سولانا..... ۱۲۵
- تصویر شماره ۷۵ : تصویر پروژه سولانا..... ۱۲۵
- تصویر شماره ۷۶ : تصاویر مرکز آی. بی. ام ژاپن..... ۱۲۵
- تصویر شماره ۷۷ : فضاهای مختلف باغ مجسمه ناشر..... ۱۲۶
- تصویر شماره ۷۸ : فضاهای مختلف باغ مجسمه ناشر..... ۱۲۶
- تصویر شماره ۷۹ : باغ ریوان جی در ژاپن..... ۱۲۸
- تصویر شماره ۸۰ : باغ ریوان جی..... ۱۲۸
- تصویر شماره ۸۱ : دید ایرومتریک باغ ریوان جی..... ۱۲۸
- تصویر شماره ۸۲ : سادگی حضور آب در باغ فین کاشان..... ۱۲۹
- تصویر شماره ۸۳ : تا خوردن لایه‌های رسوبی بر اثر فشارهای درونی زمین..... ۱۳۳
- تصویر شماره ۸۴ : مرکز گردهمایی کلمبوس در ایالت اهایو، آمریکا..... ۱۳۴
- تصویر شماره ۸۵ : سرنگونی برج سیرز، گرگ لین..... ۱۳۵
- تصویر شماره ۸۶ : عکس از ماکت پروژه ربهستاک..... ۱۳۸
- تصویر شماره ۸۷ : تحلیل خطوط پروژه ربهستاک توسط رایانه..... ۱۳۸
- تصویر شماره ۸۸ : ماکت پروژه گالیسیا..... ۱۳۹
- تصویر شماره ۸۹ : نقشه پارک بین المللی تپه‌های ماسه‌ای..... ۱۴۰
- تصویر شماره ۹۰ : فعالیت‌های تفریحی قابل انجام در پارک تپه‌های ماسه‌ای..... ۱۴۰
- تصویر شماره ۹۱ : فعالیت‌های تفریحی قابل انجام در پارک تپه‌های ماسه‌ای..... ۱۴۰
- تصویر شماره ۹۲ : دید خارجی مجموعه باشگاه زنان دبی..... ۱۴۱
- تصویر شماره ۹۳ : موقعیت روستا در مناطق کویری ایران..... ۱۴۳
- تصویر شماره ۹۴ : موقعیت روستا در استان اصفهان و شهرستان نائین..... ۱۴۳
- تصویر شماره ۹۵ : موقعیت روستاهای مصر، فرحزاد و امیرآباد و ارتباط با شهر جندق..... ۱۴۷
- تصویر شماره ۹۶ : معماری روستای مصر..... ۱۴۸
- تصویر شماره ۹۷ : معماری روستای مصر..... ۱۴۸
- تصویر شماره ۹۸ : معماری روستای مصر..... ۱۴۸
- تصویر شماره ۹۹ : معماری روستای مصر..... ۱۴۸
- تصویر شماره ۱۰۰ : عکس هوایی مناطق دیدنی اطراف روستای مصر..... ۱۴۹
- تصویر شماره ۱۰۱ : تحلیل اقلیمی سایت..... ۱۶۴

- تصویر شماره ۱۰۲ : وضعیت دسترسی به سایت ۱۶۵
- تصویر شماره ۱۰۳ : وضعیت جاده دسترسی روستاهای مصر و فرحزاد را نشان می‌دهد ۱۶۵
- تصویر شماره ۱۰۴ : دید و منظر از سایت به اطراف را نشان می‌دهد ۱۶۶
- تصویر شماره ۱۰۵ : دید شماره ۲ از سایت به اطراف را نشان می‌دهد ۱۶۷
- تصویر شماره ۱۰۶ : دید شماره ۴ از سایت به اطراف را نشان می‌دهد ۱۶۷
- تصویر شماره ۱۰۷ : دید شماره ۱ از سایت به اطراف را نشان می‌دهد ۱۶۷
- تصویر شماره ۱۰۸ : دید شماره ۳ از سایت به اطراف را نشان می‌دهد ۱۶۷
- تصویر شماره ۱۰۹ : شکل موج ماسه‌های کویری در اثر جریان باد ۱۶۹
- تصویر شماره ۱۱۰ : شکل موج ماسه‌های کویری در اثر جریان باد ۱۶۹
- تصویر شماره ۱۱۱ : خطوط طرح را روی زمین نشان می‌دهد ۱۷۰
- تصویر شماره ۱۱۲ : اسکیس‌های اولیه طرح ۱۷۰
- تصویر شماره ۱۱۳ : اسکیس نمای اولیه طرح ۱۷۱
- تصویر شماره ۱۱۴ : اسکیس نمای طرح و تاثیر باد شکن در مجموعه ۱۷۰
- تصویر شماره ۱۱۵ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۱
- تصویر شماره ۱۱۶ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۱
- تصویر شماره ۱۱۷ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۲
- تصویر شماره ۱۱۸ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۲
- تصویر شماره ۱۱۹ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۲
- تصویر شماره ۱۲۰ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۳
- تصویر شماره ۱۲۱ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۳
- تصویر شماره ۱۲۲ : پرسپکتیو خارجی مجموعه ۱۷۳
- تصویر شماره ۱۲۳ : پرسپکتیو داخلی مجموعه ۱۷۴
- تصویر شماره ۱۲۴ : پرسپکتیو داخلی مجموعه ۱۷۴
- تصویر شماره ۱۲۵ : پرسپکتیو داخلی مجموعه ۱۷۴

فهرست جداول

صفحه

- جدول شماره ۱-۲ : گروه بندی گردشگران و نیازهای مختلف آنان..... ۴۱
- جدول شماره ۲-۲ : جاذبه‌ها و امکانات گردشگری ۴۲
- جدول شماره ۳-۲ : انواع فعالیت‌های گردشگران..... ۴۲
- جدول شماره ۴-۲ : طبقه بندی انواع مسافران..... ۴۳
- جدول شماره ۵-۲ : امکان سنجی جاذبه‌های اکوتوریستی ایران..... ۴۳
- جدول شماره ۱-۴ : حرارت ویژه و ظرفیت حرارتی مواد مختلف ۸۹

فصل ١ : مقدمه و کلیات تحقیق

مقدمه

کشور ایران با مساحتی حدود ۱۶۵ میلیون هکتار پهناور است و وسیع و در برگیرنده اقلیم‌های گوناگون، پدیده‌های متفاوت طبیعی و زیبایی‌های منحصر به فردی است که چشم‌ها را می‌نوازد. این تنوع و گوناگونی سبب شده است تا در هر نقطه‌ای و منطقه‌ای شرایط و زیبایی‌های منحصر به آن منطقه از بیابان‌های خشک و سوزان تا جنگل‌های انبوه مشاهده شوند.

اما کویر نیز با برخورداری از پدیده‌ها و جلوه‌های خاص طبیعی و زیبای خود، همواره دارای جایگاه ویژه‌ای بوده است. عوامل تهدید کننده حیات انسان همچون آفتاب داغ و سوزان، طوفان‌های شن، توده‌های عظیم شن روان، کمبود آب و ... کویر را احاطه کرده اما باعث نشده که زندگی در کویر جریان پیدا نکند بلکه حتی باعث شده است ساکنین این پهناور وسیع جغرافیایی از کشور، ساختاری هوشمندانه همساز و همگون با این اقلیم را در معماری و شهرسازی خود رعایت کنند که متأسفانه در شهرهای امروزی دیگر از آنها خبری نیست.

معماری منظر هنر برنامه ریزی، طراحی، مدیریت، حفاظت، باززنده سازی زمین و طراحی ساختارهای با مقیاس بزرگ و دست ساخت انسان است. معماری منظر می‌تواند به عنوان ابزاری علمی - هنری که با استفاده کاربردی از ویژگی‌های کویر، زمینه حضور در آن را فراهم کرده و محیط سوزان کویر را تا حدی تحمل‌پذیر نماید. اما بایستی در طراحی منظر کویری به اطلاعاتی به عنوان پیش فرض طراحی و اصول خاصی در کنار بیان هنرمندانه استناد کرد که در ادامه تا حدی به آنها اشاره خواهد شد.

۱-۱- معرفی موضوع پژوهش

برای کار بر روی بستر خاص کویری ابتدا باید به شناخت خصوصیات کویر پرداخت. خصوصاً در طراحی منظر کویری چون عناصر اصلی منظر (آب و گیاه) به شرایط مساعدی نیاز دارند که در کویر بسیار نایاب است. در این پژوهش سعی بر این است که روندی منطقی برای شناخت ویژگی‌های مختلف کویر پی‌گیری شود.

۱-۱-۱- تعریف کویر

"کویر از کو- کاوش از کاویدن و جایی است که انسان در آن فرو می‌رود، در نواحی جنوبی ایران کویر را کفه می‌گویند یعنی زمینی صاف که چون کف دست هموار می‌باشد."^۱

^۱ بهرامی، علی؛ جغرافیای کشاورزی ایران؛ چاپ اول؛ تهران؛ انتشارات تهران؛ ۱۳۳۳؛ ص ۲۴

در این مورد معنی و اصطلاح دقیقی به زبان لاتین شناخته نشده است زیرا در کشورهای اروپایی چنین پدیده‌ای مفهومی ندارد اما در اغلب منابع کتابی آن را بیابان نمکی^۱ و یا زمین شوره دار^۲ نیز می‌گویند، اما باید توجه داشت که اراضی شور با کویر تفاوت‌های عمده ای دارد.

۱-۱-۲- کویر از دیدگاه زمین شناسی

منظور از کویر یعنی شور شدن بیش از حد خاک توسط املاح معدنی موجود که عمدتاً نمک طعام یا کلرورسدیم^۳ می‌باشد، به طوری که در چنین ترکیبی از خاک و نمک فعالیت زیست گیاهی و جانوری اعم از تک سلولی و پرسلولی به سختی امکان‌پذیر است و از این رو اجرای هرگونه برنامه‌ریزی جهت احیاء و بهره برداری از آن بسیار دشوار است.

۱-۱-۳- کویر از دیدگاه اقلیم شناسی

از نظر اقلیمی کویر منطقه‌ای است با اختلاف دمای مناسب شب و روز بسیار زیاد تا ۶۰ درجه سانتیگراد و حداکثر بارندگی ۵۰ میلیمتر در سال و تبخیری تا ۲۰ برابر بارش سالانه، با هوایی صاف و بدون رطوبت که باعث خشکی بیش از حد پوشش خاک می‌شود.

۱-۱-۴- کویر در ادبیات فارسی

"قبل از هر چیز، کویر فضایی است که از لحاظ جغرافیایی دارای شرایط آب و هوایی خشک و کم آب است. و با همین عنوان معرف مکانی ایده آل و مناسب برای شکوفایی خلاقیت ادبی می‌شود. کویر مکانی واقعی و در عین حال ذهنی است که تبدیل به جولانگاه خیال می‌شود. در پهنه گسترده فضایی تهی و بی‌انتهای، ذهنیت خود را آزادانه به معرض نمایش می‌گذارد. با این حال نمی‌بایست تشویش ناشی از گستردگی کویر را نادیده گرفت. تنها پویایی خیال است که با به ارمغان آوردن تسلی و قوت قلب برای ماجراجویانی که مبارزه عینی با گستره های بیابانی را به جان خریده‌اند، قادر به پاسخ گویی به این حس نگرانی و اضطراب است. چنین رابطه‌ای به وضوح نزد نویسنده ایرانی، علی شریعتی، به چشم می‌خورد که در کتاب خود با عنوان کویر، با ظرافت و ریزبینی یک ادیب و حتی یک شاعر، به مضمون بیابان می‌پردازد."^۴

"کویر انتهای زمین است. پایان سرزمین حیات است. در کویر گویی به مرز عالم دیگر نزدیکیم و از آن است که ماوراء الطبیعه را - که همواره فلسفه از آن سخن گوید و مذهب بدان می‌خواند - در کویر به

^۱ Saline - desert

^۲ Brachish ground

^۳ Nacl

^۴ علوی، فزیده، و غلامی، فاطمه؛ "خیال در کویر دکتر شریعتی"، مجله قلم، دوره ۲، ۱۳۸۴، ۲۶-۴۳

چشم می‌توان دید، می‌توان احساس کرد. و از آن است که پیامبران همه از اینجا برخاسته‌اند و به سوی شهرها و آبادی‌ها آمده‌اند. در کویر خدا حضور دارد!^۱

" در کویر، بیرون از دیوار خانه، پشت حصار ده، دیگر هیچ نیست. صحرای بی‌کرانه عدم است. خوابگاه مرگ و جولانگاه هول، راه، تنها به سوی آسمان باز است. آسمان! کشور سبز آرزوها، چشمه امواج و زلال نوازش‌ها، امیدها، و ... انتظار! انتظار! سرزمین آزادی، نجات، جایگاه بودن و زیستن، آغاز خوشبختی، نزهتگاه ارواح پاک، فرشتگان معصوم، میعادگاه انسان‌های خوب، از آن پس که از این زندان خاکی و زندگی رنج و بند و شکنجه‌گاه و درد، با دست‌های مهربان مرگ، نجات یابند! آسمان کویر سراپرده ملکوت خداست و ... بهشت! بهشت، سرزمینی که در آن کویر نیست، با نهرهای سرشار از آب زلالش، جوی‌های شیر و عسل و نان بی‌رنج و آزادی و رهایی مطلقش، ..."^۲

" شب کویر! این موجود زیبا و آسمانی که مردم شهر نمی‌شناسند. آنچه می‌شناسند شب دیگری است. شبی است که از بامداد آغاز می‌شود. شب کویر به وصف نمی‌آید. آرامش شب که بی‌درنگ با غروب فرا می‌رسد - آرامشی که در شهر از نیمه شب، در هم ریخته و شکسته، می‌آید و پریشان و ناپایدار - روز زشت و بی‌رحم و گدازان خفه کویر می‌میرد و نسیم سرد و دل‌انگیز غروب آغاز شب را خبر می‌دهد."^۳

۱-۲- تعریف موضوع

معماری منظر به عنوان واسطه‌ای میان انسان و طبیعت بوده و ابزاری جهت بیشتر نمایان شدن جلوه‌های بصری طبیعت مورد نظر می‌باشد.

در این تحقیق به کاربرد عملی معماری منظر در طراحی پایدار منظر کویری به منظور توسعه کویرگردی در شرایط اقلیمی سخت و خشن مناطق خشک و بیابانی که علاوه بر هماهنگی با بستر خشک این مناطق، از هماهنگی و همخوانی با این بستر بکر نیز برخوردار باشد، خواهیم پرداخت. بستر طراحی، طبیعت موجود و پدیده‌های حول آن بوده و باعث می‌گردد تا شناخت ویژگی‌های بوم‌شناسانه طبیعت مورد نظر از اهمیت خاصی برخوردار گردد. انجام تحلیل‌های زیبایی‌شناسانه و کشف و استخراج توان‌های موجود از دید معماری منظر و در عین حال یافتن محدودیت‌های طبیعت خاص مناطق خشک و یافتن راه‌حلهایی هماهنگ با شرایط خاص طبیعت موجود برای رسیدن به طراحی هماهنگ با محیط و روحیات انسان به عنوان کسی که در این فضا قرار می‌گیرد ضروری است.

^۱ شریعتی، علی؛ کویر؛ مشهد؛ چاپخانه طوس؛ ۱۳۴۹؛ ص ۲۴

^۲ همان، ص ۲۴

^۳ همان، ص ۲۳